

## БОЛОТА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

*Рак А.В., студентка IV курсу  
Ситник О.І., доцент кафедри географії та методики її  
навчання*

Болота – це особливі природно-територіальні комплекси, у формуванні яких важливу роль відіграють поверхневі і ґрунтові води. У них своєрідні ґрунти, рослинність та мікрокліматичні умови. Болота сприяють живленню річок і озер водою. Їх акумулююча та продуктивна здатність, сполучна функція між екосистемами суходолу та акваторії, унікальність території для розмноження та розвитку вимираючих представників флори та фауни з характерними потребами для існування дають поштовх для детальнішого вивчення боліт [3].

Площа боліт на земній кулі досить значна – 5 млн. км<sup>2</sup>, близько третини з яких припадає на територію Росії. Від загальної площі України (603,7 тис. км<sup>2</sup>) болота займають близько 1.5%. тобто, понад 1 млн. га, більшість яких сконцентрована на Поліссі (Волинській, Рівненській областях), де пересічна заболоченість досягає 6% території. Загалом низинні болота займають 80% усіх боліт Полісся. Найбільш заболочені долини річок Верхня Прип'ять, Турія, Стохід, Горинь, Льва, Ствига на Волинському Поліссі. Верхові (оліготрофні) болота трапляються значно рідше. Вони живляться переважно атмосферними опадами і тому бідні на мінеральні речовини [1, 2].

Упродовж десятиліть проводились значні меліоративні роботи, які суттєво зменшили площі заболочених територій. Меліоративні роботи сприяли розширенню посівних площ, поліпшенню їх використання та підвищенню врожайності. Деякі випадки проведення осушувальних робіт мали негативні екологічні наслідки, що призвело до зміни водного режиму малих річок, зниження рівня ґрунтових вод, втрати родючості торф'яно-болотних ґрунтів, усихання окремих ділянок лісу тощо. Проте, найбільш ефективні результати меліоративних робіт виявились в тому випадку, коли проводились комплексні заходи (гідромеліоративні, агролісомеліоративні, хімічні тощо.) [3, 4].

Болота мають значне та багатофункціональне практичне значення. Вони акумулюють значних кількостей прісної води, що живлять навколишні річки та озера. Зокрема, торф використовується як паливо, органічне добриво та для одержання різних хімічних речовин. Після осушення болота перетворюються у високоврожайні поля і луки [8].

Болота – це і щедрі дари природи вітамінних ягід: журавлина, чорниця, лохина, моршкочка. А сфагновий мох можна використовувати

як відмінний підручний перев'язувальний матеріал, він немає шкідливих мікробів [5].

Треба відзначити, що серед болотних рослин є і лікарські: череда триздільна (*Bidens tripartita*), шабельник болотний (*Comarum palustre*), чорниця (*Vaccinium myrtillus* L.) та ін, проте зустрічаються на болотах і отруйні – чемериця Лобеля (*Veratrum lobelianum*). Багато на болотах і рослин, що поїдаються худобою – кормових рослин (різні види злаків, осок), тому болота є угіддями побічного кормового використання: в посуш-ливі роки їх використовують для сінокошу, або ж випасають худобу [6].

Існує два підходи до використання боліт:

- використання боліт в їх природному стані з повним або частковим його збереженням (туристично-рекреаційні та природно-заповідні території);
- освоєння боліт шляхом їх осушення, розорювання верхнього горизонту торфу, вирівнювання поверхні і використання такої площі в якості сільськогосподарського угіддя (рілля або луки); застосування даного підходу завершується фактично ліквідацією болота [2].

Капітальне освоєння боліт – фінансово затратний захід, що вимагає досить тривалого часу: в залежності від площі освоєння (сотні гектарів) від 3 до 5 років. У процесі освоєння боліт штучно створюються всі умови, необхідні для культурних рослин, переважно мезофітов: регулюється водно-повітряний режим (осушення), та приводиться в вигідний для господарства стан територія (меліорація). Для подальшого використання в якості сільськогосподарської площі краще підходять низинні та перехідні болота з досить родючими ґрунтами. Після їх освоєння висіваються або висаджуються картопля, овочеві, кормові культури, лугові травосуміші [6].

На знову освоєних і інтенсивно оброблюваних торф'яних ґрунтах активізуються мікробіологічні процеси, відбувається занадто швидке розкладання запасів органічних речовин – виникає екологічна проблема: потрібно зберегти торф'яні ґрунти шляхом стримування біологічної ерозії. На осушених територіях боліт нерідко має місце і вітрова ерозія – дефляція торфу.

Однією з загроз для водно-болотних територій є пожежі, які в більшості випадків ініціюють небережні або байдужі люди. Пожежі на болотах іноді бувають катастрофічними не тільки для рослинності, для тварин, але і для жителів поселень, які знаходяться поблизу боліт. Вони можуть вигоряти повністю – шар торфу зникає до дна колишнього озера. Гасити пожежі на болотах дуже важко, вогонь рухається не тільки по поверхні, але і в товщі торф'яного шару [6].

Не всі болота можна освоювати. Екологами створена «Червона книга боліт», в якій вказані конкретні болота, які є джерелом живлення річок і озер, забезпечують підтримку водного балансу території, та для збереження рідкісних представників флори та фауни [7].

Збереження боліт шляхом створення природно-заповідних територій є актуальним на сьогоднішній день, адже з розвитком екологічного туризму такі території можуть бути актуальними та фінансово вигідними.

### **Список використаних джерел**

1. Болота Волині: особливості поширення й антропогенні зміни / О. В. Ільїна // Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту: Зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 256. — С. 367-372.
2. Іванченков А. Болотні масиви України / А. Іванченков // Вісник Світогляд — 2000. — №4. — С.42-43
3. Маринич О. Фізична географія України : підр. / О. М. Маринич, П. Г. Шишченко. — К. : Знання, 2005. — С.142-144.
4. Топішко О. У краю сірої чаплі, великого баклана та кулика-сороки / О. Топішко // Юний натураліст. — 2001. — № 9. — С. 10-11.
5. Шевчик В. Л. Список рідкісних видів судинних рослин, що підлягають охороні в межах Черкаської області / В. Л. Шевчик, А. А. Куземко, Г. А. Чорна // Заповідна справа в Україні. — 2006. — Т.12, вип. 1. — С. 11-17.
6. Болота. Значення, використання та екологічні проблеми: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.xn--6-jtbpoaqi5b.xn--p1ai/sadov-roslini/1252-bolota-znachennja-vikoristannja-ta-ekologichni.html>
7. Ґрунтознавство. Болотні ґрунти: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ifreestore.net/5334/69/>
8. Навчальні матеріали онлайн. Болота та їх використання: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://pidruchniki.com/16850303/geografiya/bolota\\_vikoristannya](http://pidruchniki.com/16850303/geografiya/bolota_vikoristannya)